
AKADEMİK PERSPEKTİFTEN ORTA ÇAĞ TARİHİ

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Tunay KARAKÖK

yaz
yayınları

Akademik Perspektiften Orta Çağ Tarihi

Editör

Dr.Öğr.Üyesi Tunay KARAKÖK

yaz
yayınları

2025

Akademik Perspektiften Orta Çağ Tarihi

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Tunay KARAKÖK

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5596-98-7

Haziran 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi'ne Göre Orta Çağ Türk Devletlerinde Yönetim Kültürü Üzerine Tespitler.....	1
<i>Tunay KARAKÖK</i>	
A Comparative Reading of Manzikert Through Islamic and Byzantine Historical Narratives.....	21
<i>Özlem GÜL</i>	
Çağatay Hanlığı'nda Esaret ve Esirlerin İstihdamı.....	46
<i>Fatih ORTA</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

İBN FADLAN'IN SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE ORTA ÇAĞ TÜRK DEVLETLERİNDE YÖNETİM KÜLTÜRÜ ÜZERİNE TESPİTLER

Tunay KARAKÖK¹

1. GİRİŞ

Orta çağ Türk devletlerinin yönetim kültürü, siyasi teşkilatlanma, sosyal yapı ve kültürel dinamikler açısından oldukça zengin bir çeşitlilik sergilemektedir. Bu dönemde Türk devletleri, göçebe yaşam tarzının etkisiyle merkeziyetçi olmayan, esnek ve pragmatik bir yönetim anlayışı benimsemişlerdir. İbn Fadlan'ın seyahatnamesi, bu yönetim kültürünü anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Seyahatnamede aktarılan bilgiler, Hazar, Bulgar, Oğuz ve Rus gibi Türk devletlerinin yönetim yapıları, hükümdarlık anlayışları, toplumsal hiyerarşi ve ceza sistemleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Bu bölümde, İbn Fadlan'ın gözlemlerinden hareketle Orta çağ Türk devletlerinin yönetim kültürü incelenecek ve bu yapıların siyasi ve sosyal hayata etkileri değerlendirilecektir.

2. İBN FADLAN VE SEYEHATNAMESİ HAKKINDA

İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi, Orta Çağ Arap dünyasının coğrafi bilgilerini ve kültürel etkileşimlerini anlamamıza yardımcı olan önemli bir kaynaktır. 921 yılında, Abbâsî halifesi El-Muktadir'in emriyle, Hazar Denizi çevresine ve kuzey

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi ABD, tkarakok@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4028-2148.

Rusya'ya yaptığı sefer, sadece bir diplomatik misyon olmanın ötesinde, bölgenin halkları, inançları ve gelenekleri hakkında ayrıntılı gözlemler sunmuştur (İbn Fadlan, 2016, s. 45). İbn Fadlan, seyahatinin ilk aşamalarında, Volga Bulgarları ve onların dinî inançları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eserde, Bulgarların Şamanist geleneklerinden Araplara olan kültürel farklılıkları açıkça belirtilir. Özellikle, İbn Fadlan, Bulgarların cenaze ritüelleri ve inançlarını ayrıntılı bir şekilde anlatırken, bunların Arap geleneklerinden ne denli farklı olduğunu vurgular (Gömeç, 1998, s. 38-44; Muhammedoğlu, 1999, s. 478; İbn Fadlan, 2016, s. 47; Onay, 2013, s. 479-480; Yörükan, 2004, s. 66).

Bununla birlikte, İbn Fadlan'ın en dikkat çekici gözlemlerinden biri, Vikingler ve Ruslar hakkında verdiği bilgilerdir. İbn Fadlan, Vikinglerin cenaze törenlerine dair yaptığı betimlemelerle dikkat çeker. Vikinglerin ölülerini gömme törenlerinde kullanılan araç gereçleri, hayvanları kurban etme ritüellerini ve cenaze töreninin büyümlü atmosferini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bu törenin, dönemin Arap toplumları için yabancı ve egzotik bir ritüel olduğunun altını çizerken, Vikinglerin inanışlarını da derinlemesine incelemiştir (Togan, 2010, s. 87). Cenaze törenlerinin Vikingler için sadece ölüleri defnetme değil, aynı zamanda bir kültürel kimlik meselesi olduğunu belirtir ve bu ritüelin, Viking toplumunun sosyal yapısı hakkında önemli ipuçları sunduğunu ifade eder (Togan, 2010, s. 214; İbn Fadlan, 1975, s. 70-71; Onay, 2013, s. 479-483).

Seyahatnamenin önemli bir başka yönü, İbn Fadlan'ın batılı halklar ve kuzey toplumları arasındaki etkileşimleri gözlemleyişidir. Eserde, kuzey halklarının günlük yaşamlarına dair verdiği ayrıntılar, özellikle onların fiziksel görünüşleri ve alışkanlıkları hakkında bilgiler sunar. İbn Fadlan, Vikinglerin vücutlarını sıkça yıkadıklarını, vücutlarına koku sürme alışkanlıklarının olduğunu, ancak sosyal ilişkilerde oldukça sert

ve disiplinli olduklarını belirtir (İbn Fadlan, 2016, s. 52). Bu gözlemler, dönemin İslam dünyasında kuzey halklarına yönelik bir merak ve egzotik bir bakış açısının yansımasıdır. Ancak İbn Fadlan, kültürel farklılıkları değerlendirirken, aynı zamanda kuzey halklarının kendine özgü değer sistemlerini anlamaya çalışır.

İbn Fadlan'ın gözlemlerinin önemli bir diğer yönü, o dönemdeki halklar arasındaki dini inanç farklılıklarını incelemesidir. Örneğin, Rus halkının Hristiyanlık ile Şamanizm arasındaki geçiş sürecini gözlemleyerek, bu dini inançların insan yaşamına nasıl etki ettiğini detaylı bir biçimde aktarır (İbn Fadlan, 2016, s. 54). Ayrıca, İbn Fadlan'ın Ruslar ve diğer kuzey halkları hakkında yaptığı yorumlar, Arapların bu halklarla olan ilişkilerini ve onları nasıl algıladıklarını da yansıtmaktadır. Arap dünyasında bu halklar hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte, İbn Fadlan'ın seyahati, bu eksiklikleri önemli ölçüde doldurmuş ve Arapların kuzey halklarına yönelik anlayışlarını şekillendirmiştir (Gömeç, 1998, s. 47-51; Voltaire, 1975, s. 62; Muhammedoğlu, 1999, s. 478).

3. TÜRK DEVLETLERİNDE HÜKÜMDARLIK VE İKTİDAR ANLAYIŞI

Orta çağ Türk devletlerinde hükümdarlık, genellikle kut anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Kut, Tanrı tarafından hükümdara verilen bir meşruiyet kaynağı olarak kabul edilir ve bu meşruiyet, hükümdarın adaletli yönetiminin temelini oluşturur. Kut anlayışı, Türk devletlerindeki hükümdarların Tanrı tarafından seçildiğine dair bir inancı ifade eder. Bu, hükümdarın yönetim gücünü sadece soyundan değil, aynı zamanda kutsal bir kaynaktan aldığına işaret eder (Biçer, 2013, s. 231-233; Roux, 2001, s. 242). Hükümdarın rolü, sadece politik ve askeri liderlik değil, aynı zamanda halkın refahını sağlamak ve adaletin temin

edilmesidir. Bu, hükümdarın meşruiyetini, halkı tarafından kabul edilen bir kavram olan "adalet" ile bağdaştırır. Bu anlayış, hükümdarın halklarıyla olan ilişkilerinde önemli bir yer tutar çünkü kut, hükümdarın adaletli yönetim sergileyebilmesi için sürekli bir halk onayını gerektirir (Muhammedoğlu, 1999, s. 477).

İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi'nde, bu kut anlayışının bir yansıması olarak Hazar Hakanı'nın yönetim tarzına dikkat çekilmektedir. Hazar Hakanı, halkın gözünde kutsal bir figür olarak kabul edilir ve yönetimde mutlak yetkilere sahiptir. Ancak bu yetki, belirli bir süreyle sınırlıdır. Hakan'ın hükümdarlık süresi kırk yılla sınırlıdır ve bu sürenin aşılması durumunda halk tarafından görevden alınır (İbn Fadlan, 1975, s. 78). Bu uygulama, Türk devletlerindeki iktidarın halk tarafından sürekli denetlenmesi gerektiği inancını yansıtmaktadır. Hükümdarın meşruiyeti sadece Tanrı tarafından değil, aynı zamanda halk tarafından da onaylanmalıdır. Eğer bir hükümdar halkı iyi yönetmezse veya adaletli olamazsa, kut anlayışı çerçevesinde bu hükümdarın iktidarı sona erdirilebilir. Bu anlayış, hükümdarın mutlak bir otoriteye sahip olamayacağını, her zaman halkın denetiminde ve onayında olması gerektiğini ifade eder (Roux, 2001, s. 243).

Hazar Hakanlığı'nda ikili bir yönetim sistemi mevcuttur. Büyük Hakan, sembolik bir otoriteye sahipken, fiili yönetim Hakan Beh adı verilen bir vekil tarafından yürütülür. Hakan Beh, ordunun komutasını elinde tutar, diplomatik ilişkileri yönetir ve devlet işlerini düzenler (İbn Fadlan, 1975, s. 77). Bu sistem, Türk devletlerindeki yönetimde iş bölümü ve yetki paylaşımının önemini ortaya koymaktadır. Büyük Hakan'ın sembolik bir rol üstlenmesi, Türk hükümdarlık anlayışında sadece Tanrı'dan gelen kutsal bir yetkinin değil, aynı zamanda iktidarın toplumla olan ilişkisini de belirleyen bir sistemin varlığını gösterir. Bu durum, hükümdarın halkı doğrudan yönetmektense, daha çok kutsal bir görev üstlendiğini ve yönetimin asıl yükünün

hükümetin diğer organları üzerinde olduğunu düşündürür. Hakan Beh'in fiili yönetimi elinde bulundurması, hükümdarın günlük yönetim işlerinden daha çok dini ve geleneksel bir lider olarak kabul edilmesine olanak tanır. Bu tür bir yönetim, aynı zamanda Orta çağ Türk devletlerinde farklı yönetim organlarının birbirleriyle işbirliği içinde çalıştığı ve bu işbirliğinin iktidarın sürekliliği için önemli olduğu anlayışını yansıtır (Biçer, 2013, s. 234; İbn Fadlan, 1975, s. 77).

İbn Fadlan'ın gözlemleri, Hazar Hakanlığı'ndaki bu yönetim yapısını anlatırken, Türk devletlerinde hükümdarın ve yönetim organlarının işlevselliğine dair önemli bilgiler sunar. Hazar Hakanı'nın kırk yıl gibi belirli bir süreyle hükümet etmesinin gerekliliği, Türk hükümdarlarının yönetim sürelerinin halkın beklentilerine uygun bir şekilde belirlenmesi gerektiği fikrini ortaya koyar. Ayrıca, bu uygulama, hükümdarın sürekli bir denetim altında olması gerektiğini vurgular. Türk devletlerinde hükümdarın mutlak iktidarı elinde bulundurması beklenmez, aksine halkın ve diğer yönetim organlarının sürekli bir denetimi ve katkısı söz konusudur. Bu anlayış, yönetimdeki denetimin ve halkın rolünün ne denli önemli olduğunu gösterir. İbn Fadlan, bu gözlemlerini aktarırken, Hazarlar hakkında verdiği bilgileri, hükümdarın halkı nasıl yönettiğini ve halkın kendisine nasıl baktığını da gösterir (İbn Fadlan, 1975, s. 78).

Bu yönetim şekli, Türk devletlerinde hükümetin sadece siyasi değil, aynı zamanda dini ve kültürel bir işlevi olduğunu da gösterir. İbn Fadlan, Hazarlar hakkında verdiği bilgileri aktarırken, yönetimin sadece idari ve askeri değil, dini bir yükümlülük taşıdığını da belirtmektedir. Hazar Hakanı, yalnızca bir hükümdar değil, aynı zamanda halkının dini lideridir. Hükümdarın halkın dini inançlarını yönetmesi, Türk hükümdarlarının sadece siyasi anlamda değil, manevi olarak da halklarını yönettiğini gösterir. Bu dini ve manevi yön, hükümdarın adaletli yönetim sorumluluğunu daha da ağırlaştırır,

çünkü halkın güvenini kazanmak sadece askeri ve siyasi gücü elinde bulundurmakla değil, aynı zamanda onların manevi değerlerine saygı göstermekle de mümkündür (Uğurlu, 2012, s. 323-326; Agacanov, 2015, s. 20; Roux, 2001, s. 245).

Sonuç olarak, İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi, Orta çağ Türk devletlerinde hükümdarlık anlayışının sadece siyasi bir mesele olmadığını, aynı zamanda halkın adalet beklentisi ve kut anlayışının bir yansıması olarak şekillendiğini gösterir. Hükümdarın halkın denetimi altında olması, Türk devletlerindeki iktidarın meşruiyetinin halk tarafından sağlanması gerektiğini vurgular. İbn Fadlan'ın gözlemleri, bu anlayışın hem Türk dünyasında hem de komşu devletlerde nasıl uygulandığına dair önemli ipuçları sunar (Biçer, 2013, s. 252-258; İbn Fadlan, 1975, s. 79).

4. YÖNETİMDE DANIŞMA VE MEŞVERET GELENEĞİ

Türk devletlerinde yönetim kararları alınırken, meşveret (danışma) geleneği önemli bir rol oynamaktadır. Meşveret, karar alıcıların, yönettikleri toplumun çıkarlarını göz önünde bulundurarak, çevrelerindeki bilge kişiler, beyler, komutanlar ve diğer yetkililerle fikir alışverişinde bulunmalarını sağlayan bir gelenektir. Bu gelenek, tek adam yönetiminin ötesinde, toplumsal katılım ve kolektif düşüncenin değerli olduğuna işaret eder. İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi, Orta çağ Türk devletlerinde meşveret geleneğinin nasıl uygulandığına dair önemli bilgiler sunmaktadır. İbn Fadlan'a göre, Oğuz Yabgu Devleti'nde önemli kararlar, beyler ve yabgu tarafından ortaklaşa alınır (Biçer, 2013, s. 254; Kayhan, 2011, s. 217). Bu durum, yönetimdeki katılımcılığı ve kararların halkın geniş bir kesimi tarafından şekillendirildiğini gösterir.

İbn Fadlan, Oğuzlar arasındaki yönetim anlayışını daha detaylı bir şekilde aktarırken, devletin başındaki kişilerin önemli kararları tek başlarına almak yerine, bir tür danışma mekanizması içinde hareket ettiklerini vurgular. Seyahatnamesinde verdiği örneğe göre, İbn Fadlan'ın heyeti, Oğuzların ordu kumandanı Eirak tarafından kabul edilmiştir. Fakat kumandan, diğer beylerle görüşmeden heyetin serbest bırakılmasına karar vermemiştir (İbn Fadlan, 1975, s. 91). Bu durum, Oğuzlardaki kolektif yönetim anlayışını yansıtmaktadır. Bir liderin tek başına karar almasının yerine, bu kararların geniş bir yönetici kadrosuyla birlikte alınması, toplumsal katılım ve yöneticilerin ortak sorumluluğunun önemini vurgular. Türk devletlerindeki meşveret geleneği, hükümdarın yalnızca halkın değil, aynı zamanda diğer yöneticilerin fikirlerini de dikkate alması gerektiğini ortaya koyar (Turan, 1978, s. 137).

Meşveret geleneği, yalnızca idari kararlarla sınırlı kalmaz. Türklerde bu gelenek, askerî ve diplomatik kararlar üzerinde de etkili olmuştur. Örneğin, bir orduyu yönetirken, sadece komutanın değil, aynı zamanda diğer beylerin de görüşleri alınır (Kayhan, 2011, s. 220). Bu, Türk yönetiminde kararların kolektif bir şekilde alınmasını sağlayarak, farklı düşüncelerin ve bakış açıların bir arada olmasına olanak tanır. Yönetimdeki bu kolektivist yaklaşım, Türk devletlerinde hükümdarın yalnızca bir figür olarak değil, aynı zamanda bir temsilci olarak hareket etmesine yol açmıştır. Bu, devletin sadece hükümdarın iradesine dayalı değil, halkın ve diğer yöneticilerin katkısıyla şekillenen bir sistemle işlediği anlamına gelir (Biçer, 2013, s. 260).

İbn Fadlan, Oğuzlardaki yönetim anlayışının kolektif bir yapıya sahip olduğunu söylerken, aynı zamanda halkın, beylerin ve kumandanların karar alma sürecine aktif katılımının önemine de değinir. Oğuz Yabgu Devleti'ndeki bu durum, halkın sadece yöneticilere bağlı kalmadığını, aynı zamanda yönetimin her aşamasında etkili bir rol oynadığını gösterir (İbn Fadlan, 1975, s.

92). Meşveret, Türk devletlerinde halkın yönetime katılımının bir biçimi olarak da yorumlanabilir. Bu katılım, yalnızca yöneticilerin kararları ile sınırlı değil, aynı zamanda halkın görüşlerinin de alınması ve dikkate alınması anlamına gelir (Turan, 1978, s. 137).

Bu gelenek, Orta çağ Türk devletlerinin hükümet sistemlerinde görülen bir diğer önemli özelliktir. Yöneticiler, halkın görüşlerini ve isteklerini dikkate alarak hareket eder, bu da toplumla yönetim arasındaki güçlü bağları pekiştirir. İbn Fadlan, bu geleneği detaylı bir şekilde aktarırken, Türklerin yönetimdeki açıklık ve toplumsal dayanışmayı nasıl benimsediğini de göstermektedir (Biçer, 2013, s. 259-61). Türklerdeki meşveret geleneği, yöneticilerin toplumsal sorumluluk taşıdığı ve toplumla birlikte karar alma sürecine dahil olduğu bir yönetim anlayışını simgeler.

Türkler arasında halkın ve yöneticilerin birlikte hareket etme geleneği, aynı zamanda devletin uzun ömürlü olmasına da katkı sağlamıştır. Yönetim kararlarının geniş bir danışman kadrosu tarafından alınması, yönetimin halkın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmesini sağlar. Ayrıca bu durum, hükümdarın yalnızca tek bir otorite olmaktan ziyade, toplumun değerlerine ve isteklerine uygun bir şekilde yönetim göstermesini mümkün kılar (Roux, 2001, s. 245). Hükümdar ve beyler arasındaki karşılıklı güven ve işbirliği, Türk devletlerinin uzun vadede başarılı olmalarının temel sebeplerindendir.

Sonuç olarak, İbn Fadlan'ın gözlemleri, Türk devletlerinde yönetim kararlarının nasıl bir danışma süreci ile alındığını, halkın ve yöneticilerin ortaklaşa karar üretme sorumluluğuna sahip olduğunu göstermektedir. Türklerdeki meşveret geleneği, kolektif düşüncenin ve toplumsal katılımın yönetimde nasıl önemli bir yer tuttuğunu açıkça ortaya koyar. İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi, bu geleneğin Türklerin yönetim

anlayışındaki temel taşlardan biri olduğunu ve halkla birlikte yürütülen yönetim biçiminin devletin sağlam temeller üzerine kurulmasını sağladığını gösterir.

5. TOPLUMSAL HİYERARŞİ VE YÖNETİMDEKİ YANSIMALARI

Orta çağ Türk devletlerinde toplumsal hiyerarşi, devletin yönetim yapısını ve işleyişini doğrudan etkileyen temel bir faktör olmuştur. Bu toplumsal yapı, sadece hükümdar ve yönetici sınıfla sınırlı kalmamış, aynı zamanda halkın farklı katmanları, askeri sınıf ve idari görevlerdeki belirli ailelerin etkisiyle şekillenmiştir. Özellikle askeri ve idari görevler, genellikle belirli aileler veya kabileler arasında paylaştırılmıştır (Biçer, 2013, s. 261). Bu durum, yönetim yapısının istikrarını sağlarken, aynı zamanda toplumdaki güç ve etki dinamiklerini de belirlemiştir. İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi, bu yapıyı ve toplumsal hiyerarşinin devlet yönetimine nasıl yansıdığını anlamak için önemli bilgiler sunmaktadır.

İbn Fadlan, Rus hükümdarının sarayında dört yüz kişilik bir muhafız birliği bulunduğundan bahseder. Bu birliğin üyeleri, hükümdarın güvenilir adamları arasından seçilmiştir ve güvenlik önemli ölçüde bu grupların denetimindedir (İbn Fadlan, 1975, s. 75). Bu durum, devletin güvenliğinin, belirli grupların ve ailelerin denetiminde olduğunu, aynı zamanda toplumsal hiyerarşinin bu tür stratejik alanlarda da belirleyici bir rol oynadığını gösterir. Rus hükümdarının muhafız birliği örneğinde olduğu gibi, toplumsal hiyerarşi yalnızca idari ve askeri alanda değil, aynı zamanda devletin güvenlik yapısında da kendini göstermektedir. Bu tür yapılar, hükümdarın toplumsal yapıyı sağlam temellere dayandırmasını sağlayarak devletin daha uzun süre istikrarlı bir şekilde varlığını sürdürmesini mümkün kılmıştır.

Hazar Hakanlığı'na baktığımızda ise benzer bir hiyerarşik yapının hüküm sürdüğünü görmekteyiz. Hazarlar arasında da toplumsal ve idari görevler, belirli ailelerin kontrolündedir. İbn Fadlan'a göre, Hazar Hakanlığı'nda yönetim kademeleri, belirli aileler arasında paylaştırılmış ve bu aileler hükümetin en önemli kademelerinde yer almışlardır (İbn Fadlan, 1975, s. 76). Bu durum, yönetsel kararlarda istikrarı sağlamada kritik bir rol oynamış, aynı zamanda devletin sürekliliğini de pekiştirmiştir. Hazarların toplumsal yapısındaki bu güç paylaşımı, toplumun yönetimle olan ilişkisini düzenlerken, aynı zamanda devletin dışarıya karşı olan imajını da etkilemiştir. Hazar Hakanlığı'ndaki yönetim, güçlü ailelerin desteğiyle pekişmiş ve toplumsal hiyerarşi, devletin iç işleyişinin her aşamasında kendini hissettirmiştir. Bu tür bir yönetim anlayışı, yalnızca gücü belirli aileler arasında paylaşmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapının daha stabil bir hale gelmesini de sağlamıştır (Barthold, 2015, s. 78).

Orta çağ Türk devletlerinde toplumsal hiyerarşi yalnızca yönetimle ilgili bir mesele değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı da derinden etkilemiştir. Bu hiyerarşi, farklı sosyal sınıfların devletin işleyişindeki rolünü belirlerken, devletin ekonomik yapısını da şekillendirmiştir (Biçer, 2013, s. 257-260). Özellikle askeri sınıf, yönetimle güçlü bağlar kurarak, hükümdarın güvenliğini sağlamakla birlikte ekonomik alanda da önemli bir rol oynamıştır. Toplumsal yapının ve devletin idari yapısının bu şekilde iç içe geçmiş olması, Türk devletlerinin istikrarını sağlayan önemli bir unsur olmuştur.

İbn Fadlan, Seyahatnamesi'nde Hazarlar'ın yönetiminde de benzer bir yapının olduğunu belirtir. Hazar Hakanlığı'ndaki toplumsal hiyerarşi, devletin yönetim işlevlerinin sorunsuz bir şekilde işlenmesini sağlayan bir düzen oluşturmuştur. Belirli ailelerin veya grupların belirli görevlerde yer alması, hem halkla yönetim arasında güven oluşturmuş hem de devletin içindeki her

bir pozisyonun işlevselliğini sağlamıştır (İbn Fadlan, 1975, s. 77). Bu toplumsal yapı, devletin iç düzenini sağlamada kritik bir etken olmuş ve aynı zamanda toplumsal yapının uzun süreli bir süreklilik içinde varlığını sürdürebilmesini sağlamıştır (Barthold, 2015, s. 82-85).

Bu yapının bir diğer önemli yönü ise, toplumsal hiyerarşinin, yalnızca idari görevlerde değil, aynı zamanda askeri ve kültürel alanlarda da etkili olmasıdır. Askeri sınıfın, devletin yöneticileriyle olan güçlü bağları, Türk devletlerinde yönetim ve güvenliğin bir arada olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bu yapılar, kültürel ve dini güçleri de birleştirerek toplumsal bütünlüğü korumuştur. Toplumsal hiyerarşinin bu şekilde farklı alanlarda etkili olması, Orta çağ Türk devletlerinin güçlü bir iç yapıya sahip olmalarını sağlamıştır (İbn Fadlan, 1975, s. 77).

Sonuç olarak, Orta çağ Türk devletlerinde toplumsal hiyerarşi, devletin yönetim yapısını ve işleyişini doğrudan etkilemiştir. Belirli aileler veya kabileler arasında paylaştırılan askeri ve idari görevler, hem yönetim hem de toplumsal yapıyı şekillendirmiştir (Biçer, 2013, s. 258). İbn Fadlan'ın gözlemleri, bu hiyerarşinin yönetimle olan ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunu ve devletin istikrarı üzerinde nasıl bir etki yarattığını göstermektedir. Hazar Hakanlığı ve Rus hükümdarının sarayı örneklerinde olduğu gibi, bu tür bir yapı, devletin iç işleyişini istikrarlı bir şekilde sürdürmesini mümkün kılmıştır. Toplumsal hiyerarşi, sadece siyasi iktidarı değil, aynı zamanda toplumun ekonomik, askeri ve kültürel yapılarını da şekillendiren bir faktör olmuştur.

6. CEZALANDIRMA VE ADALET SİSTEMLERİ

Türk devletlerinde suç ve ceza sistemi, toplumsal düzenin korunmasında kritik bir rol oynamış, devletin güçlü bir şekilde varlık göstermesi için önemli bir temel oluşturmuştur. İbn Fadlan,

Orta çağ Türk devletlerinde uygulanan cezalandırma sistemine dair çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bu cezalandırmalar, toplumun değerlerini ve düzenini koruma amacı güderken, aynı zamanda devletin otoritesinin pekişmesini sağlamıştır. İbn Fadlan'ın aktardığına göre, Oğuzlar arasında zina ve oğlancılık gibi suçlar en ağır şekilde cezalandırılmıştır. Zina suçu işleyenler, her ikiye bölünerek idam edilmiştir (İbn Fadlan, 1975, s. 31). Bu sert ceza, toplumsal düzeni bozan ve ahlaki yapıyı tehdit eden davranışlara karşı, Oğuzlar'ın gösterdiği tavrı net bir şekilde yansıtmaktadır (Togan, 2015, s. 213-225).

Zina gibi suçlar, sadece bireysel bir davranış olarak değil, aynı zamanda toplumun ahlaki yapısına ve sosyal yapısına zarar veren, toplumsal düzene karşı işlenen suçlar olarak görülmüştür. Oğuzlar'daki bu uygulama, cezalandırmanın sertliğini ve disiplini ön plana çıkarırken, aynı zamanda toplumun bekasını sağlama amacı güdüyordu. Toplumda adaletin sağlanabilmesi için, bu tür suçlara karşı sert bir tutum sergilenmiş ve suçu işleyen kişinin toplumsal yapıya verdiği zarar, aynı şiddetle geri dönmüştür.

Aynı şekilde, oğlancılık suçu işleyenler, fidye ödemek zorunda bırakılmışlardır (İbn Fadlan, 1975, s. 34). Bu cezalandırma biçimi, toplumsal normlara aykırı hareket eden bireylerin, ekonomik olarak cezalandırılmasını sağlarken, aynı zamanda suçlunun davranışını toplumsal düzene uygun hale getirmeyi amaçlamaktadır. Burada cezalandırma, sadece cezai değil, aynı zamanda ekonomik bir yükümlülük olarak da kendini gösterir. Oğlancılık gibi suçlar, daha çok toplumun yapısal normlarına zarar verdiği için, bu tür suçlar ekonomik bir karşılıkla denetlenmiş ve suçlu, aynı zamanda toplumsal olarak bir yükümlülüğe tabi tutulmuştur.

Türk devletlerinde adalet sistemi sadece cezalardan ibaret değildir. İbn Fadlan'ın seyahatnamesinde, Bulgar Türklerinin cezalandırma biçimi de dikkat çekicidir. Bulgar Türklerinde

kasten adam öldürme suçları kısas yoluyla cezalandırılmaktadır (İbn Fadlan, 1975, s. 56). Kısas uygulaması, suçluya aynı suçun uygulanması prensibine dayanır ve bu, Orta çağ Türk hukuk sistemlerinde adaletin sağlanmasında önemli bir araç olmuştur. Kısas, bir tür denetim ve düzen sağlayarak, toplumda adaletin herkese eşit şekilde uygulanmasını sağlama amacını güderdi. Ancak kasten öldürme dışında bir suçun işlenmesi durumunda, özellikle hataen adam öldürme gibi durumlarda ceza daha farklı bir şekilde uygulanmıştır. Hataen öldürme durumunda suçlu, kayın ağacından yapılan bir sandığa kapatılarak doğaya terk edilmiştir (İbn Fadlan, 1975, s. 56). Bu uygulama, suçlunun cezalandırılmasında doğa ile bir ilişki kurmayı amaçlar ve cezanın insan dışındaki unsurlar tarafından verilmesini simgeler.

Bu tür cezalara, doğal bir düzenin restore edilmesi olarak bakılabilir. Doğa ile olan bu bağlantı, Orta çağ Türk toplumlarının kendilerini doğa ile iç içe bir varlık olarak görmelerinin bir yansımasıdır. Doğa, Türk toplumlarında sadece geçim kaynağı değil, aynı zamanda bir düzenin sembolü olarak kabul edilmiştir. Bu tür cezalar, suçluyu sadece toplumdan dışlamakla kalmaz, aynı zamanda doğanın adaletini de yerine getirmeyi amaçlar.

Türk devletlerinde ceza sisteminin sertliği, toplumun düzenini sağlamak amacı taşırken, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin denetlenmesine yönelik bir aracı olmuştur. İbn Fadlan, Orta çağ Türk devletlerinde adaletin sadece fiziksel bir ceza vermekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve manevi anlamda da bir denetim sağladığını gösterir. Toplumsal düzeni korumak ve suçları önlemek amacıyla kullanılan bu cezalar, Türk devletlerinin güçlü ve disiplinli yönetim anlayışının bir parçası olmuştur. İbn Fadlan'ın gözlemleri, bu cezalandırma ve adalet sistemlerinin, toplumsal yapıyı sağlamlaştıran ve devletin iç işleyişine katkı sağlayan bir rol oynadığını göstermektedir.

Bu bağlamda, Türk devletlerindeki cezalandırma sistemleri, toplumsal düzene ve değerler sistemine duyulan saygıyı yansıtmaktadır. Sert cezalar, sadece suçluya yönelik değil, aynı zamanda toplumun bütününe yönelik bir uyarı niteliği taşır. Adalet, Türk devletlerinde her zaman toplumsal düzenin sağlanması ve devletin gücünün korunması adına önemli bir araç olmuştur.

7. VERGİ VE EKONOMİK YÖNETİM

Türk devletlerinde vergi sistemi, sadece yönetim için finansal bir kaynak sağlamaktan öte, aynı zamanda devletin ekonomik yapısının temel taşlarından biri olmuştur. Ekonomik yönetim, devletin uzun süreli istikrarını sağlamak, orduyu donatmak, altyapıyı inşa etmek ve sosyal düzeni korumak için kritik bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, İbn Fadlan'ın aktardığı bilgiler, Orta çağ Türk devletlerinin vergi sistemini ve ekonomik yönetim anlayışlarını daha iyi anlamamıza olanak sağlar.

İbn Fadlan'ın seyahatnamesinde, Bulgar Hükümdarının, Hazar Hakanı'na her yıl samur kürkleri vergi olarak göndermek zorunda olduğu belirtilmektedir (İbn Fadlan, 1975, s. 63). Bu tür bir vergi düzeni, devletin ekonomik yapısının ve güç dengelerinin önemli bir yansımasıdır. Samur kürkleri gibi değerli eşyalar, sadece bir ticaret aracı değil, aynı zamanda devletin prestijini ve ekonomik gücünü pekiştiren bir ödeme aracıdır. Bu ödeme, vergi yükümlülüğünün bir göstergesi olmanın ötesinde, aynı zamanda devletler arasındaki ilişkiyi ve diplomatik denklemi de şekillendirmiştir. Hazarlar gibi güçlü bir devlete karşı ödenen bu tür vergiler, Bulgar Hükümdarının Hazar Hakanı'na olan bağımlılığını ve ekonomik ilişkilerini gözler önüne serer.

Türk devletlerinde vergi, yalnızca haraçlar ve doğrudan vergilerle sınırlı kalmamıştır. Ticaretin yoğun olduğu dönemlerde, ticaret gemilerinden alınan gümrük vergileri,

devletin gelir kaynakları arasında önemli bir yer tutmuştur. Özellikle, Orta Asya'dan Avrupa'ya ve diğer bölgelere yapılan kara ve deniz yollarındaki ticaret, devletin vergi sisteminin temellerini atmıştır. Gümrük vergileri, sadece ticaretin denetimini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda devletin ticaret üzerindeki etkisini ve kontrolünü de pekiştirmiştir. İbn Fadlan, Hazarlar'ın deniz ticaretine verdikleri önemin altını çizerken, bu tür vergilerin ekonomik büyüme ve devletin kalkınmasındaki rolünü vurgulamaktadır (İbn Fadlan, 1975, s. 64).

Ayrıca, köle ticaretinden elde edilen gelirler de, Türk devletlerinin ekonomik yapısının önemli bir parçasıydı. Köle ticareti, Orta çağ Türk devletlerinde hem bir ekonomik faaliyet hem de toplumsal yapıyı şekillendiren bir mekanizma olmuştur. Köleler, hem iç ticaretin hem de dış ticaretin önemli bir unsuru haline gelmiş, bu ticaret sayesinde devlet önemli gelirler elde etmiştir. Köle ticaretinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel boyutları da bulunuyordu. Kölelerin satışı, devletin ekonomik yapısına katkı sağlarken, aynı zamanda toplumsal yapıyı da dönüştüren bir süreçti. Bu durum, Türk devletlerinde egemen sınıfların nasıl ekonomik çıkarlarını maksimize etmek için çeşitli stratejiler geliştirdiğini gösterir.

Vergi sistemi, Türk devletlerinin yönetsel işleyişinde aynı zamanda sosyal düzeni sağlamak için kullanılan bir araç olmuştur. Devlet, vergileri toplayarak hem halkın hem de devletin ihtiyaçlarını karşılamış, aynı zamanda toplumsal sınıflar arasındaki dengeleri gözeterek ekonomik adaleti sağlamaya çalışmıştır. Vergi yükümlülüklerinin çeşitliliği, her toplumsal sınıfın devletle olan ilişkisini farklı biçimlerde şekillendirmiştir. İbn Fadlan'ın verdiği örneklerde görülen bu vergi uygulamaları, devletin çeşitli kesimlerden elde ettiği gelirlerin, sadece ekonomi için değil, aynı zamanda devletin askerî ve sosyal yapısının güçlendirilmesinde kullanıldığını gösterir.

Bunların yanı sıra, Türk devletlerinde tarım da önemli bir gelir kaynağıydı. Tarım ürünleri üzerinden alınan vergiler, özellikle yerleşik hayata geçmiş Türk devletlerinde, yönetimin önemli gelir kaynaklarından birini oluşturuyordu. Ayrıca, bu vergilerin toplanmasında kullanılan yöntemler de, devletin kontrolünü pekiştiren unsurlar arasındadır. Tarımsal vergi sistemi, Orta çağ Türk toplumlarının tarım ve üretimle olan güçlü bağlarını, devletin ekonomik yapısındaki rolünü yansıtmaktadır. Bu vergi türleri, aynı zamanda Türk devletlerinin toprak yönetimi ve köylüleri denetim altına alma çabalarını da göstermektedir.

Türk devletlerinin ekonomik yönetiminde vergi, merkezi yönetimin gücünü pekiştiren ve devletin çeşitli gelir kaynaklarını kontrol etmesini sağlayan bir araç olmuştur. İbn Fadlan'ın aktardığı örnekler, Orta çağ Türk devletlerinin bu tür gelir kaynaklarına nasıl bağlı olduğunu ve bu kaynakları nasıl yönettiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Hem ticaret hem de tarım üzerinden sağlanan vergi gelirleri, devletin sadece ekonomik gücünü değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı da dönüştürme gücünü pekiştiren unsurlar olmuştur.

8. SONUÇ

İbn Fadlan'ın seyahatnamesi, Orta çağ Türk devletlerinin yönetim yapısını, toplumsal düzenini ve ekonomik sistemini anlamak için önemli bir kaynaktır. İbn Fadlan, bu devletlerdeki yönetim anlayışlarının, sadece hükümdarın mutlak egemenliğiyle değil, aynı zamanda toplumsal yapının ve geleneklerin derinlemesine etkileşimiyle şekillendiğini gösterir. Özellikle kut anlayışı, hükümdarın Tanrı tarafından belirlenen bir otoriteye sahip olduğunu vurgularken, aynı zamanda adaletin, toplumun değerleriyle uyumlu şekilde sağlanmasını öngörmüştür. Hükümdarın mutlak yetkilerinin yanına, danışma geleneği ve meşveret uygulamaları da eklenmiş, yöneticilerin kararları,

toplumsal yapının ve kolektif aklın bir yansıması olarak şekillenmiştir.

İbn Fadlan'ın aktardığına göre, Türk devletlerinde cezalandırma sisteminin sertliği, toplumsal düzeni koruma amacını güderken, aynı zamanda devletin otoritesinin pekişmesini sağlamıştır. Özellikle zina, oğlancılık ve adam öldürme gibi suçlara yönelik uygulanan cezalar, toplumsal ahlaka ve düzenin korunmasına yönelik net bir mesaj taşımaktadır. Bu sert cezalara rağmen, Türk devletlerinin adalet sistemi sadece cezalandırmaya dayanmayıp, toplumsal yapıyı düzenleyen, sosyal barışı koruyan bir işlevi de üstlenmiştir.

Vergi ve ekonomik yönetim ise devletin gücünü sürdürülebilir kılmanın temel araçlarından biri olmuştur. İbn Fadlan'ın gözlemlerine göre, vergi sistemleri sadece ekonomik anlamda değil, diplomatik ve toplumsal ilişkilerde de önemli bir rol oynamaktadır. Hazar Hakanı ile Bulgar Hükümdarının birbirlerine verdiği vergi ödemeleri, iki devlet arasındaki güç dinamiklerini ve ekonomik bağımlılığı göstermektedir. Ayrıca, gümrük vergileri ve köle ticareti gibi kaynaklar, Orta çağ Türk devletlerinin ekonomik yapısının çeşitliliğini ve bu kaynakların devletin finansal yönetimini nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak, İbn Fadlan'ın seyahatnamesi, Orta çağ Türk devletlerinin sosyal, siyasi ve ekonomik yapılarının derinlemesine bir analizini sunmaktadır. Türk devletlerinde güç, sadece hükümdarın elinde toplanmamış, aynı zamanda toplumsal değerler, ahlaki normlar ve ekonomik uygulamalarla şekillendirilmiştir. Bu sistemlerin dinamik bir şekilde işlediği ve her bir unsurun birbirini denetleyerek istikrarlı bir yönetim biçimi oluşturduğu söylenebilir. İbn Fadlan'ın gözlemleri, Türk devletlerinin yönetim anlayışının karmaşık, çok yönlü ve

toplumsal dengeyi sağlamaya yönelik olduğunu açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Agacanov, S. G. (2015). *Oğuzlar*. (Çev. Ekber N. Necef & Ahmet Annaberdiyev). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Barthold, V. V. (2015). *Orta Asya Türk Tarihi*. İstanbul: Divan Kitap.
- Biçer, B. (2013), “Orta Çağda Kürtler ve Türkler”. *The Journal of Academic Social Science Studies* Sayı: 6, ss: 231-261.
- Gömeç, Sadettin (1998), “Şamanizm ve Eski Türk Dini”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, ss:38-51.
- İbn Fadlan, A. (2016). *Seyahatname* (Çev. A. Y. Can). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kayhan, M. (2011). *Türk Devletlerinde Toplumsal Yapı ve Yönetimsel Hiyerarşi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Muhammedoğlu, A. S. (1999). *İbn Fadlân. Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 19, 477-479.
- Onay, İ. (2013), “İslamiyetten Önce Türklerde Cenaze ve Defin İşlemlerinde Uygulanan Gelenekler ve Bunların Amaçları”. *Jasss International Journal of Social Science / Jasss Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, ss: 479-490.
- Roux, J. P. (2001). *Orta Asya-Tarih ve Uygarlık*. (Çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Togan, Ahmet Zeki Velidi (2015), “Oğuzların Hıristiyanlığı Meselesine Aid”. (Çev. Muhammet Kemaloğlu) *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, ss: 213-225.
- Togan, Z. (2010). “İbn Fadlan'ın Seyahatnamesi ve Türkler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 85-95.

- Turan, O. (1978). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Uğurlu, Serdar (2012), “Eski Türklerin Dini”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, ss: 323-335.
- Voltaire (1975), *Türkler, Müslümanlar ve Ötekiler*. (Çev. Osman Yenseni). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörükân, Y. Z. (2004), *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Orta Çağ'da Türkler*. (İbn Havkal, İstahri, Kudame B. Ca'fer, İbn Fakih, İbn Rusteh, El Ya'kubi, İbn Hurdazbi). İstanbul : Gelenek Yayıncılık.

A COMPARATIVE READING OF MANZIKERT THROUGH ISLAMIC AND BYZANTINE HISTORICAL NARRATIVES

Özlem GÜL¹

1. INTRODUCTION

The Battle of Malazgirt, historically known as *the Battle of Manzikert*, represents a turning point that necessitates a thorough investigation due to its profound and far-reaching impact. Taking place on August 26, 1071, this battle marked the beginning of a lasting Turkish presence in Anatolia and initiated the Islamization of former Byzantine heartlands. The repercussions of this event extended beyond the immediate military outcome; it altered the region's socio-political landscape, catalyzed cultural shifts, and paved the way for the Crusading incursions of Western Europe into Byzantine territories. Given its pivotal nature, the Battle of Malazgirt demands analysis that transcends the military sphere, examining its religious, cultural, economic, intellectual, and even technological consequences for both Christian and Islamic societies.

The significance of studying this event lies not only in understanding the historical moment but also in addressing key gaps in current historiographical literature. While notable Islamic historians like Ibn al-Athir and Rashid al-Din Hamadani have offered detailed accounts of the battle, Western historians, particularly those of the Enlightenment era like Edward Gibbon, reflected on its long-term consequences for the

¹ Dr, Izmir Bakircay University, ozlem.gul@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1323-4212.

Byzantine Empire. Gibbon's famous depiction of Manzikert as the “inestimable gem” lost by Byzantium underscores the event’s perceived magnitude from a Western perspective. Byzantine contemporaries such as *Michael Attaleiates*, *Michael Psellos*, and the Armenian cleric *Matthew of Edessa (Vardapet)* portrayed Manzikert as a catastrophic defeat, interpreting it through lenses ranging from military failure to divine punishment. Despite the availability of such sources, there remains a notable lack of comparative studies that systematically examine these accounts side by side—especially through a lens that foregrounds religious symbolism, a crucial element that significantly shaped each civilization’s distinct perception of the battle.

The primary objective of this study is thus to address this scholarly gap by offering a comparative analysis of how *the Battle of Manzikert* is portrayed in Islamic and Byzantine historiography, with a particular focus on the religious, cultural, and ideological dimensions embedded in these narratives. This research poses the following questions: How is *the Battle of Manzikert* interpreted in Islamic versus Byzantine sources? What are the central differences in their narrative constructions, and how do religious motifs inform these distinctions? By analyzing primary sources from both traditions, this study aims to offer a comprehensive understanding of how each civilization’s worldview shaped its historiographical approach.

In conclusion, this study contributes to broader academic discourse on historiographical methodology by demonstrating how religious and cultural frameworks influence the interpretation of key historical events like *the Battle of Manzikert*. Through examining the dynamic interplay between faith, cultural identity, and historical narrative, this research aims to bridge a critical gap in the literature and deepen our understanding of the factors that shape historical memory and the development of civilizational identities in both Eastern and Western traditions.

2. THE PERSPECTIVE OF ISLAMIC HISTORIANS

The Seljuk dynasty played a pivotal role in the political and religious advancement of Islamic civilization (Turan, 1971). It was during their reign that the Islamic world entered what many scholars regard as a golden age, despite the broader context of political fragmentation among various regional Powers (Ocak, 2012). In the 11th century, the Islamic world was characterized by a mosaic of semi-autonomous states that often operated independently, lacking overarching unity. The Seljuks, however, pursued a deliberate policy of consolidation and succeeded in re-establishing a sense of cohesion and central authority across the Islamic realm. Their leadership not only brought political stability but also laid the groundwork for cultural, theological, and administrative developments that would leave a lasting imprint on the broader Dar al-Islam.

Following the *Battle of Manzikert* (1071), the Seljuks consolidated their position as both the protectors and unifiers of the Islamic world. This victory not only represented a decisive military triumph over the Byzantine Empire but also paved the way for the expansion of Islam into Anatolia, establishing a long-lasting Muslim presence in the region. The consequences of this success bolstered the Seljuks' political and religious legitimacy, with Islamic historians such as Ibn al-Athir and Ibn al-Qalanisi emphasizing its importance as both a strategic and divinely sanctioned victory. Within the framework of Islamic historiography, *the Battle of Manzikert* is depicted as a transformative moment that profoundly reshaped the religious, cultural, and geopolitical landscape of the medieval Islamic world. In their work titled "*The Battle of Manzikert According to Islamic Sources*", Sümer and Sevim underscore (1971: 9-10) the significance of *the Battle of Manzikert* in Islamic historical tradition. They note that the extant sources concerning the battle

were composed in later periods, as no contemporary Islamic historian's accounts have survived to the present day. These later texts often incorporate material derived from now-lost contemporary sources and reflect both written records and oral traditions. Nonetheless, the paucity of primary material and the fragmentary nature of the available information are regrettable. Furthermore, the texts exhibit notable ambiguities and contradictions. This is largely attributed to the fact that the chroniclers themselves were not eyewitnesses, and those who did participate in the battle either left no records or provided insufficient detail. Most narratives are believed to draw upon the victory proclamations issued by Sultan Alp Arslan. The absence of firsthand Islamic accounts from the Seljuks' most flourishing period is considered a significant historiographical gap. Despite these limitations, recurrent themes across the narratives include: the battle commencing at noon on a Friday, the numerical superiority of the Byzantine army, Sultan Alp Arslan's offer of peace prior to combat, the capture of Emperor Romanos IV Diogenes by a mamluk soldier, the Sultan's just and respectful treatment of the captured Emperor, and the acquisition of substantial spoils by the Seljuk forces.

In his study "*The Campaign and Battle of Manzikert, 1071*," Theotokis (2024:1) presents similar observations regarding the historiographical challenges surrounding *the Battle of Manzikert*. He emphasizes the complexity of reconstructing the event due to the diversity of available sources, which encompass both Byzantine accounts and medieval Arabic and Persian traditions. These sources, produced with varying literary aims and political motivations, range from contemporary records to narratives composed centuries later for didactic or propagandistic purposes. Theotokis contends that historical narratives should not be approached merely as repositories of objective facts but rather as literary constructs shaped by the socio-political contexts of

their authors. He argues that a nuanced understanding of these accounts necessitates careful consideration of the authors' backgrounds, the temporal and geographical contexts in which they wrote, the nature of their sources, and the methods by which they obtained information.

In this regard, Cahen (2010) offers a similar critique in his seminal work *Orient et Occident au Temps des Croisades (Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı)*, where he challenges the dominance of Western-centered historical interpretations. According to Cahen, Crusades have traditionally been portrayed in Western historiography either as glorious campaigns championing Christian ideals or, more recently, as episodes of intolerance and aggression. Yet, he points out that both perspectives tend to overlook the complex and transformative impact of the Crusades on Eastern societies. Cahen emphasizes the need to move beyond Eurocentric narratives and instead adopt a holistic approach that includes the experiences and perceptions of the Islamic world, which were deeply shaped by these encounters.

With these methodological concerns in mind, it becomes imperative to examine the perspectives of Islamic historians—such as those of Ibn al-Qalanisi—in order to gain deeper insight into how this pivotal moment was conceptualized and remembered within the Islamic historical tradition.

2.1. Depicting Victory: Ibn al-Qalānisi's Account of Manzikert

In his chronicle *Zeyl Tārīkh Dimashq* Ibn al-Qalānisi (1908:99), makes a brief yet notable reference to *the Battle of Manzikert*, portraying it as a decisive victory for the Seljuk Sultan Alp Arslan over the Byzantine Emperor Romanos IV Diogenes. He frames the encounter as a significant blow to the Byzantine Empire and a major triumph for the Islamic world. According to

Ibn al-Qalānisi, this victory not only consolidated Seljuk authority but also marked a turning point in the decline of Byzantine control over Anatolia. Furthermore, he emphasizes that the battle played a crucial role in reinforcing the Seljuks' leadership within the Islamic sphere and facilitated the expansion of Islam in Anatolia. Within this narrative, *the Battle of Manzikert* is interpreted as a pivotal episode in Islamic history, underscored by both its religious resonance and its far-reaching political consequences.

In his account, Ibn al-Qalānisi describes the events of the year 463 AH (1071 CE), focusing on the military campaign of Sultan Alp Arslan. He records that Alp Arslan laid siege to Aleppo on Tuesday, the 17th of Jumada al-Akhirah. The city's ruler, Maḥmūd ibn Ṣālīḥ, ultimately sued for peace and was permitted to retain control over Aleppo following his surrender. Subsequently, Alp Arslan departed from Aleppo to confront the advancing Byzantine forces led by Emperor Romanos IV Diogenes near Manzikert. According to Ibn al-Qalānisi, Alp Arslan engaged the Byzantine army in a decisive battle, resulting in the Emperor's capture. He reports that the Byzantine forces numbered approximately 600,000, comprising soldiers from various ethnic backgrounds, while the Muslim army, composed of Turks and allied groups, totaled around 400,000. The clash resulted in heavy Byzantine losses, with a valley reportedly filled with the bodies of the dead. The captured Emperor was brought before Alp Arslan, where negotiations ensued. As a condition for his release, Romanos IV agreed to cease hostilities against Muslim territories and to free Muslim prisoners. Though he was eventually released, Ibn al-Qalānisi notes that upon his return, Romanos was blinded by his own people and deposed due to widespread dissatisfaction with his leadership (Sümer and Sevim, 1971: 1-2).

Although Ibn al-Qalānisi's account is generally considered to rely on second-hand information, the very inclusion of *the Battle of Manzikert* in his chronicle—primarily centered on events in Damascus—is nonetheless noteworthy. His reference to this pivotal encounter underscores its perceived importance beyond the immediate geographical and political scope of his work. Moreover, his estimates of the army sizes are notably exaggerated when compared to other contemporary sources. Of particular interest is his mention of additional contingents within Romanos Diogenes's army, which are not consistently documented in other narratives (Hillenbrand, 2015: 47-48).

As observed, Ibn al-Qalānisi's chronicle offers only a brief reference to *the Battle of Manzikert*, and the information provided is notably lacking in detail and analytical depth. As a result, the insights gleaned from his account remain limited, contributing little in terms of substantive interpretation or distinctive perspective regarding the broader implications of the battle. This conciseness underscores the inherent difficulties faced by historians when attempting to reconstruct the historical and cultural significance of such pivotal events based on sparse or peripheral sources.

2.2. Ibn al-Athir's Account of *the Battle of Manzikert*

Ibn al-Athir (1987: 71-73) presents *the Battle of Manzikert* in a highly dramatic and detailed manner in his chronicle *al-Kāmil fī al-Tārīkh*. In his portrayal, the battle emerges as a dual triumph—celebrating both the military prowess of the Seljuk Sultan and the ascendancy of the Islamic faith. He underscores that the victory was not merely a strategic or martial achievement, but also a deeply religious one, affirming the Seljuk Empire's leadership within the broader Islamic world. The narrative's integration of spiritual devotion with military strategy reflects the

holistic nature of medieval Islamic governance, wherein religious authority and political power were inextricably intertwined.

In Ibn al-Athir's depiction of *the Battle of Manzikert*, several religious elements are prominently emphasized, underscoring the central role of faith in both the conflict and its perceived outcomes. Prior to the battle, Sultan Alp Arslan sought divine guidance and resolved to initiate the confrontation during the Friday prayer. This decision was taken upon the counsel of the Hanafī scholar from Bukhara, Abū Naṣr, the son of 'Abd al-Malik, who asserted that in a battle fought for the defense of the faith, divine support was assured. The alignment of the battle's commencement with the collective prayers of the Muslim community symbolically invoked divine intervention, reinforcing the notion that military victory was intertwined with spiritual devotion (Ibn al-Athir, 1987: 72).

According to Ibn al-Athir, as the two armies drew closer, Sultan Alp Arslan sent an envoy to the Byzantine Emperor proposing a peaceful resolution. However, the Emperor rejected the offer, declaring that peace could only be negotiated in Rey—a remark that deeply angered the Sultan (Sevim, 1971: 65-70; Ibn al-Athir, 1987: 72). This dismissal intensified the animosity between the two leaders and set the stage for the ensuing confrontation. Following the Emperor's refusal, the two forces engaged in battle on the plains of Manzikert, culminating in a decisive Byzantine defeat and the capture of the Emperor. The captured Byzantine Emperor was subsequently brought before Alp Arslan:

When the Byzantine Emperor was brought before Sultan Alp Arslan, the Sultan struck him three times with his whip and said, 'Did I not send an envoy to you to offer peace, yet you rejected it?' The Emperor replied, 'Do not scold me; do as you wish.' The Sultan then asked him, 'What would you have done if you had taken me captive?' The Emperor

responded, 'I would have done harm to you.' Alp Arslan then asked, 'What do you think I will do to you?' The Emperor answered, 'You will either kill me or parade me in humiliation across the Islamic lands, or perhaps, though unlikely, you will spare my life and impose a tribute, appointing me as your vassal.' Alp Arslan replied, 'I have thought of nothing else.' It was agreed that a ransom of 1.5 million gold coins would be paid, and whenever required, Byzantine soldiers would be sent to aid him, and all prisoners held in the Byzantine Empire would be released. Thus, the agreement was made. The Sultan allocated a tent for him and sent him 10,000 gold coins, with which the Emperor paid the ransom for some of his commanders. The next day, the Sultan honored him with a ceremonial robe. When the Emperor inquired about the direction of the Caliph's location, he was shown, and he rose, uncovering his head and bowing deeply in reverence. The Sultan and the Emperor established a peace treaty lasting fifty years, and the Sultan provided soldiers to escort him to his destination. Alp Arslan personally accompanied him for a distance of one league before bidding him farewell (Ibn al-Athir, 1987: 72-73; Sümer&Sevim, 1971: 26).

The exchange between Sultan Alp Arslan and the Byzantine Emperor frames the conflict as a just and legitimate struggle. Alp Arslan reproaches the Emperor for rejecting his offer of peace, a criticism that highlights the Sultan's preference for diplomacy over bloodshed. The Emperor's admission that he would not have shown mercy, had the outcome been reversed, stands in stark contrast to Alp Arslan's magnanimity, thereby underscoring the moral superiority attributed to the Muslim side. Following the victory, Alp Arslan's decision to spare the Emperor's life and conclude a peace agreement reflects the Islamic values of mercy and justice. Through this act, the Sultan is portrayed not merely as a military victor, but as a righteous and principled ruler who adheres to the ethical tenets of Islam even in triumph.

2.3. Representing Manzikert: Rashid al-Din Fazlullah's *Jāmi' al-Tawārīkh*

Rashid al-Din's most significant work is the *Jāmi' al-Tawārīkh*, a comprehensive world history that encompasses the histories of Chinese, Indian, and European peoples. However, much of the content is derived from earlier sources. The section concerning the Seljuks, in particular, relies heavily on the now-lost history written by *Zahīr al-Dīn Nīshābūrī* during the reign of Sultan Arslan-Shah (1161–1177) (Sümer&Sevim, 1971: 60). Rashid al-Din's *Jāmi' al-Tawārīkh* stands as a crucial source for understanding the pivotal role of the Battle of Manzikert in Seljuk history. The work underscores not only the military significance of the battle but also its religious and political dimensions, illustrating how the Seljuk state consolidated its presence in Anatolia and affirmed its leadership within the Islamic world. That this victory is treated as a defining event in Rashid al-Din's narrative reflects the broader impact of the Seljuk Empire on Islamic civilization. The battle is portrayed as a triumph of Islam, achieved by divine will. Religious motifs are especially prominent in the account, including Alp Arslan's supplication to God before the battle and the strategic decision to commence fighting following the Friday noon prayer.

Today is Wednesday. Let us return with joy and prepare our weapons today and tomorrow. Let us clean our clothes (for prayer). Let us hang our shrouds, washed with Zamzam water, around our necks. On Friday morning, let us come to the battlefield with the call of "hayya 'ala al-falah" together with the victorious army (haşem-i mansur). When the preachers in the Friday sermon say, "O Allah! Help the Muslim soldiers attacking the enemy!" let us say the takbir with full sincerity and charge against the wicked. If we attain the happiness of martyrdom, "What a beautiful reward and what a gracious gift this is (Rashid al-Din Fazlullah, 2010: 113)!

This passage is interpreted as a reflection of the Seljuk Empire's perceived mission to defend and propagate Islam. The mention of Friday morning and the invocation of *hayya 'ala al-falāḥ*—a phrase from the call to prayer meaning “come to success”—symbolically links the battle to the most sacred day of the week in Islamic tradition, a day associated with communal worship, spiritual elevation, and divine favor. By aligning the timing of the battle with the Friday prayer, the narrative reinforces the perception that the conflict was not merely a worldly confrontation but a divinely sanctioned endeavor. The reference to the “joy of martyrdom” and the portrayal of its reward as beautiful further illustrate the valorization of self-sacrifice in the path of God. This sentiment likely played a crucial role in inspiring the troops and legitimizing the battle as a righteous and sacred cause.

Another noteworthy point is that, as in other Islamic sources—such as the account of Ibn al-Athir—Rashid al-Din also emphasizes that Sultan Alp Arslan's army was relatively small in comparison to the Byzantine forces. It is reported that, due to the limited number of troops at his disposal, Sultan Alp Arslan initially extended a peace offer to Emperor Romanos IV Diogenes (Akbaş, 2017: 36; Rashid al-Din Fazlullah, 2010: 113). In his account of *the Battle of Manzikert*, these statements can be interpreted as emphasizing Sultan Alp Arslan's strategic acumen and diplomatic sensibility. By drawing attention to the numerical inferiority of the Seljuk army in comparison to the Byzantine forces, the narrative highlights the difficult circumstances under which the Sultan operated. This portrayal not only elevates Alp Arslan's leadership and strategic foresight in offering peace but also reflects the broader Islamic historiographical tradition of presenting Muslim rulers as wise, prudent, and divinely guided in the face of overwhelming odds.

3. BYZANTINE HISTORIANS' PERSPECTIVES

This “dreadful day,” as it came to be known among the Byzantines, stands out as one of the most consequential battles in medieval history (Schloemer, 2021: 91). The confrontation between the forces of Byzantine Emperor Romanos IV Diogenes and Seljuk Sultan Alp Arslan not only reshaped the political and military landscape of Anatolia but also had far-reaching implications for the future of Byzantium and its relations with the Islamic world. As Nicolle notes, recent scholarship has increasingly challenged the traditional interpretation, suggesting that the true cause of Byzantium’s vulnerability to Turkish expansion was not the military defeat at the hands of the Seljuks, but the internal civil war that followed. Nevertheless, Western historians often continue to portray *the Battle of Manzikert* as the climax of a Turco-Islamic offensive against Byzantine defenses, framing it as a pivotal moment in which a Christian stronghold was imperiled by the advancing forces of Islam (Nicolle, 2013: 5). To fully grasp the broader historical and cultural ramifications of *the Battle of Manzikert*, it is essential to examine both Islamic sources and the principal Byzantine accounts that document the events preceding, during, and following the battle. This study will therefore also focus on key Byzantine narratives, particularly those of Michael Attaleiates and Michael Psellus, in order to explore how contemporary Byzantine historians interpreted the defeat at Manzikert—its underlying causes and far-reaching consequences.

3.1. Michael Attaleiates’ Account of *the Battle of Manzikert*

Michael Attaleiates is a prominent Byzantine historian who offers substantial and detailed insights into the events preceding and following *the Battle of Manzikert*. His account is particularly valuable for its in-depth analysis of Emperor

Romanos IV Diogenes' military strategy (Vryonis, 2018: 283-298) during the battle, his treatment while in Turkish captivity, and the circumstances of his eventual release. Attaleiates' narrative is widely regarded as the most extensive, detailed, and reliable Byzantine source on the events surrounding *the Battle of Manzikert* (Kekeç, 2021: 150-157).

Attaleiates' work offers a far more comprehensive and detailed account than those of Skylitzes and Psellos concerning Emperor Romanos IV Diogenes' campaign to the eastern frontier. His narrative covers the expedition's accompanying events, the condition of the eastern borderlands, the structure and strategy of the military divisions, the course of the battle, and the emperor's eventual defeat and captivity. Notably, Attaleiates provides an abundance of specific names, locations, and incidents, rendering his account exceptionally rich in detail. In terms of narrative coherence and depth, his chronicle is widely regarded as the most cohesive and systematically organized among the Byzantine sources. Compared to Skylitzes and Psellos, Attaleiates distinguishes himself through his chronological precision, vivid geographical descriptions, and meticulous attention to military Affairs (Vryonis, 2018: 288). Moreover, Attaleiates' account of *the Battle of Manzikert* holds particular significance because he repeatedly emphasizes that his narrative is based on his own direct observations, rather than on secondhand reports or unreliable testimonies from others (Attaleiates, 2012: 11). Thus, what sets Attaleiates apart from all other sources is his firsthand perspective as an eyewitness to the campaign, which enables him to offer a uniquely detailed and authoritative account—unlike other historians who relied exclusively on secondhand reports.

In his work, Attaleiates refers to a number of ominous signs that he interprets as foretelling the Byzantine defeat at *the Battle of Manzikert*. One particularly illustrative episode involves a Byzantine soldier who, after committing a relatively minor

offense—stealing a Turkish donkey—is subjected to an excessively severe punishment by the emperor. Romanos IV orders that the soldier’s nose be cut off, and despite the soldier’s desperate pleas and offers of valuable possessions, the sentence is not overturned. Even the soldier’s appeal to the holy icon of the Virgin Mary of Blachernai fails to elicit mercy, as the emperor shows neither compassion nor reverence for the sacred image (Attaleiates, 2012: 279). Attaleiates interprets this incident as a foreboding sign of impending divine retribution, offering a pointed critique of the emperor’s lack of compassion and disregard for sacred symbols. For Attaleiates, this episode exemplifies the moral and spiritual decline afflicting the Byzantine Empire—an underlying corruption that, in his view, contributed to the catastrophic defeat at Manzikert.

Attaleiates also criticizes Emperor Romanos for a significant strategic misjudgment—his failure to take appropriate action despite a clear warning from Nikephoros Bryennios regarding the imminent Turkish threat. Dispatched by the emperor to confront the advancing Seljuk forces, Bryennios encounters an enemy far more aggressive and determined than he had previously experienced. Overwhelmed by fear and apprehension, he urgently requests reinforcements. Rather than responding with support, however, Romanos dismisses his concerns and accuses him of cowardice (Attaleiates, 2012: 281). In his analysis, Attaleiates presents a compelling critique of the failures in leadership and the moral decline within the Byzantine army, which he identifies as contributing factors to the defeat at Manzikert. Another notable element in his account is a scene in which a priest reads a passage from the Gospel, interpreted by the soldiers as a divine omen foretelling the outcome of the battle. This moment underscores that the conflict was understood not only as a military engagement but also as a spiritual trial. The passage— *“As they persecuted me, so they will persecute you”*

(John 15:21, New International Version) —was perceived as a divine warning directed at both the Byzantine soldiers and their leaders. By including this episode, Attaleiates underscores the prevailing belief that the outcome of the battle was governed by fate or divine will. Furthermore, as noted above, the defeat at Manzikert was also interpreted as an ill omen—a manifestation of misfortune that reflected deeper moral and spiritual failings within the empire.

Attaleiates's narrative vividly conveys the fear and confusion that gripped the imperial army as the battle unfolded. However, it is also evident that for events taking place beyond the immediate confines of the camp, he relied on secondhand accounts rather than direct observation (Vratimos, 2012: 829-840). As the army retreated into the camp, Attaleiates (2012: 295-297) expresses his frustration over the absence of reliable information, writing: *"When we inquired about what had transpired, they answered that they had not seen the emperor. It was like an earthquake, with wailing, sorrow, sudden terror, dust clouds, and, ultimately, Turks charging from all directions."* Concerning the emperor's fate, Attaleiates reports that opinions varied—some believed the emperor had bravely held his ground and repelled the enemy, while others speculated that he had either been killed or taken captive. He further notes that the outcome of the battle remained uncertain until a significant number of Cappadocian troops, who had initially remained with the emperor, began to desert—despite his personal efforts to compel them to return to their positions. This suggests that Attaleiates's perspective during *the Battle of Manzikert* was that of an observer situated within the imperial camp—capable of reporting on events in his immediate vicinity, but largely dependent on secondhand accounts for developments occurring across the broader battlefield (Theotokis, 2024: 26).

3.2. Michael Psellos' Account of the Battle of Manzikert

Chronographia, a key source on the *Battle of Manzikert*, was authored by Michael Psellos (1953), who was not only the tutor of Emperor Michael VII Doukas—who ascended the throne while Romanos IV Diogenes was still engaged in battle—but also an active participant in the political events of the period (Bilindir, 2017: 395-398). In *Chronographia*, which covers the reigns of Byzantine emperors from Basil II to Michael VII (976–1078), Psellos offers a perceptive yet at times inconsistent portrayal of the Byzantine court. Moreover, he frequently underscores his own importance, often presenting it in a manner that appears exaggerated and self-aggrandizing (Louth, 2007: 242). This period is particularly significant as it coincides with the initial stages of Turkish settlement in Anatolia, thereby lending *Chronographia* considerable historical value. Psellos' narrative is primarily concerned with the internal dynamics of the Byzantine court and its immediate environment, offering limited attention to broader political or military developments, such as treaties and battles. Nevertheless, Psellos did accompany Romanos IV on his second campaign against the Seljuks. Although he was not an eyewitness to the *Battle of Manzikert* in 1071, he provides a detailed account of the political aftermath within the imperial court. His observations offer valuable insight into how the outcome of the battle shaped events in the Byzantine capital and allow readers to better understand the war's impact on court politics (Bilindir, 2017: 395). In *Chronographia*, Psellos presents the *Battle of Manzikert* across two distinct sections, which differ notably in content depth and narrative detail. The first section briefly addresses the relationship between the Byzantines and the Turks, offering a superficial treatment of the events surrounding the battle. Psellos assigns limited historical significance to Manzikert in this portion, maintaining a relatively concise and restrained narrative. In contrast, the second section is

considerably more detailed and expansive, focusing on the internal turmoil that unfolded within the Byzantine Empire following the unexpected release of Romanos IV Diogenes. This part centers on the political strife and escalating tensions between Romanos and the Doukas family, who had seized control of the capital. Psellos devotes particular attention to the intrigues and upheavals within Constantinople, providing an extensive account of the civil conflict and the struggle for power between Romanos IV and Michael VII Doukas. Psellos' historiography in this context is marked by a distinctly political lens, especially in his portrayal of Romanos' deposition and eventual downfall. His narrative reveals a clear political engagement, reflecting a perspective that is shaped by his affiliations and loyalties within the imperial court, which at times results in a selective and interpretively weighted portrayal of events (Vryonis, 2018 :287; Kekeç, 2021: 152).

Psellos discusses two military campaigns led by Romanos IV Diogenes prior to *the Battle of Manzikert*. While his account of the first campaign is based on secondhand reports, he personally participated in the second and offers a first-hand narrative of its events. However, Psellos makes no direct mention of *the Battle of Manzikert* itself. Instead, he notes that Romanos was defeated and captured during his third campaign, and promptly shifts his focus to the political repercussions within the Byzantine court. According to Psellos (1953: 127-128), there was a prevailing consensus that Romanos was no longer fit to retain the imperial title, which led to efforts to prevent his return to the capital. Psellos further stresses that the order to blind Romanos did not originate from the new emperor, Michael VII. He underscores this point by stating, "*The emperor was entirely unaware of what was happening—and God knows I am not saying this to praise Michael. This is a completely true account.*" This transition from the military narrative to the political aftermath

underscores Psellos' preoccupation with the internal power struggles of the Byzantine court, illustrating how the consequences of Romanos' defeat extended well beyond the battlefield.

Psellos, Attaleiates, and the Byzantine sources drawing upon their accounts note that, following his release from captivity, Romanos IV Diogenes sent a letter to Empress Eudokia amidst the political unrest and upheaval. Psellos (1953: 126) specifically references this letter, emphasizing its significance and its impact on the political circles within the imperial court. It is evident that Romanos' letter—though it has not survived—was a highly formal and detailed imperial document (Vryonis, 2018:291).

4. DISCUSSION: CONTRASTING ISLAMIC AND BYZANTINE PERSPECTIVES ON MANZIKERT

The Battle of Manzikert stands as a defining moment in the histories of both the Byzantine and Islamic worlds. Through an analysis of Islamic and Byzantine sources, this study aims to elucidate the key differences in how this pivotal event has been perceived and recorded across two distinct historiographical traditions.

Islamic sources, such as those by Ibn al-Athīr and Ibn al-Qalānisī, tend to present the battle as a divinely sanctioned victory, highlighting the religious and military leadership of Sultan Alp Arslān. These narratives frame the event not merely as a military triumph but as a spiritually significant moment that solidified the Seljuk Empire's leadership within the Islamic world and initiated the broader Islamization of Anatolia.

In contrast, Byzantine sources—particularly the works of Michael Attaleiates and Michael Psellos—focus more intently on

the internal political ramifications of the defeat. Attaleiates offers a relatively detailed account of the military campaign, emphasizing the strategic missteps of Emperor Romanos IV Diogenes and various ominous signs that, in his view, foreshadowed the disaster. Psellos, by contrast, devotes little attention to the battle itself. Instead, his narrative is centered on the political repercussions in Constantinople, where he explores the tensions between Romanos IV and the Doukas faction. His interpretation, shaped by his own involvement in court politics, privileges internal dynamics over battlefield analysis and reflects the narrative priorities of Byzantine elite historiography.

According to Islamic sources—most notably Ibn al-Qalānisī and Rashīd al-Dīn Faḍlullāh—one of the key factors behind the Seljuk victory, despite their numerical and logistical disadvantages, was the psychological and spiritual superiority of Alp Arslān's forces. The Seljuk troops, deeply rooted in their Islamic faith, approached the battle with a profound sense of divine purpose and unity. Their unwavering belief in the righteousness of their cause contributed significantly to maintaining morale and discipline. Alp Arslān, fully aware of the mobilizing power of faith, effectively used religious symbolism and invoked spiritual themes to inspire his army. In this context, religious conviction emerges not as a secondary factor but as a central element that shaped the Seljuk army's cohesion and success.

Thus, it can be concluded that Alp Arslān's strategic foresight—combining both military acumen and religious motivation—played a crucial role in the Seljuk victory at Manzikert. By leveraging shared beliefs as a unifying force, he provided his troops with a psychological edge that helped overcome material shortcomings. Conversely, it is noteworthy that the Islamic sources place little emphasis on the failures of Romanos IV as a military commander. Rather, they concentrate

on the effectiveness of Alp Arslān's leadership and the broader implications of the battle for the Islamic world.

Table 1. A Comparative Examination of Islamic and Byzantine Accounts of the *Battle of Manzikert* created by the author based on the primary historical sources Islamic and Byzantine Accounts of the *Battle of Manzikert*

Aspect	Ibn al-Qalānīsī	Ibn al-Athīr	Rashīd al-Dīn	Michael Attaleiates	Michael Psellos
Army Size	600,000 Byzantines vs. 400,000 Muslims	Smaller Seljuk forces against a significantly larger Byzantine army	Smaller Seljuk army; Byzantines depicted as numerically superior	Byzantine army portrayed as large but disorganized during the battle	No specific account of army size provided
Religious Elements	Battle framed as a religious event; emphasis on Friday prayer and divine support	Emphasizes divine intervention and spiritual motivation of Muslim forces	Stresses pre-battle religious rituals and God's favor in the outcome	Mentions divine punishment as a response to Byzantine moral decline	Little reference to religion; focus is on political motivations
Military Tactics	Highlights Alp Arslān's strategic intelligence; notes capture of Emperor Romanos	Focuses on Alp Arslān's leadership, tactical skill, and negotiation ability	Highlights Alp Arslān's diplomacy and pre-battle peace offer	Criticizes Romanos IV's leadership and failure to act on warnings	Largely omits military tactics; emphasizes court politics and intrigue
Treatment of Romanos IV	Captured by Alp Arslān and treated with a degree of respect	Describes Romanos as defeated yet spared, indicating Islamic mercy	Depicts clemency toward Romanos; emphasizes ethical leadership	Romanos portrayed as a tragic figure whose mistakes led to downfall	Describes Romanos' fall through the lens of political conflict
Role of Divine Will	Victory portrayed as divinely ordained; strong religious framing	Divine intervention viewed as central; battle presented as a holy mission	Victory attributed to God's will guiding Seljuk success	Divine will linked to internal decay rather than battlefield actions	Minimal reference to divine will; emphasis on human agency and court dynamics
Aftermath of the Battle	Seen as a pivotal moment leading to Islamic consolidation in Anatolia	Portrayed as the beginning of Turkish-Islamic ascendancy in the region	Framed as crucial for Seljuk consolidation and Islamic expansion	Viewed as a trigger for internal instability and imperial weakening	Focuses on power transition and imperial legitimacy within Constantinople

In Attaleiates' account, Emperor Romanos IV is severely criticized for his neglect of religious elements and his apparent disregard for sacred icons. According to Attaleiates, such irreverence weakened the Byzantine forces both spiritually and militarily. He links the empire's defeat at Manzikert to this failure to heed religious signs, interpreting it as a symptom of the broader moral and spiritual decay afflicting the Byzantine state. This deterioration is presented as a key factor contributing to the eventual collapse of Byzantine resistance.

In contrast to Attaleiates' moral and religious critique of Romanos, Ibn al-Athīr presents *the Battle of Manzikert* as a testament to Sultan Alp Arslān's military brilliance and a triumph of Islamic faith. He frames the battle within a distinctly religious context, portraying Alp Arslān as a devoted defender of Islam. The Sultan's decision to spare the captured Byzantine emperor is interpreted as an embodiment of Islamic values—justice, mercy, and leadership rooted in religious ethics. Through this portrayal, Ibn al-Athīr elevates the Seljuk victory not merely as a military success but as a spiritually significant moment in the history of Islam.

On the other hand, Michael Psellos' *Chronographia* concentrates primarily on the internal affairs of the Byzantine Empire, particularly familial rivalries and political intrigue. A defining feature of Psellos' narrative is his focus on the power struggle between Romanos IV Diogenes and Michael VII Doukas. Rather than analyzing the military consequences of *the Battle of Manzikert*, Psellos emphasizes the political developments that followed in its wake. His account devotes considerable attention to the internal conflicts and disputes over imperial authority, offering relatively little detail on the battle itself. This approach underscores the centrality of court politics in Psellos' historiographical priorities.

Furthermore, Psellos provides a detailed description of how the Doukas faction seized control of the throne, suggesting that he viewed the battle primarily as a catalyst for internal political realignment rather than a transformative historical event in its own right. A noteworthy element of his account is his insistence that the blinding of Romanos IV was not ordered by Emperor Michael VII. Psellos claims that this assertion is not intended to praise Michael, but rather to present the truth—a statement that nonetheless reveals his implicit political alignment. In this light, Psellos' depiction of the events surrounding Manzikert appears shaped by personal loyalties and political considerations, reflecting his embeddedness in the imperial court.

5. CONCLUSION

The primary conclusion of this study is the marked contrast between Islamic and Byzantine narratives regarding *the Battle of Manzikert*. Islamic historians emphasize the battle's religious and cultural significance, portraying it as a divinely sanctioned victory and a triumph for the Islamic faith. In contrast, Byzantine historians focus more on the political and military consequences of the defeat, often emphasizing the empire's internal struggles rather than the external conflict itself. These divergent perspectives not only shape our historical understanding of the battle but also reflect the broader cultural values and historiographical priorities of each tradition. Ultimately, *the Battle of Manzikert* functions as a lens through which the contrasting worldviews of the Islamic and Byzantine civilizations may be examined. This comparative analysis thus enhances our comprehension of how historical events are interpreted and recorded within distinct cultural and ideological frameworks.

A key factor contributing to the Seljuk victory at Manzikert—despite the apparent disparity in numbers and equipment—was the substantial psychological and spiritual advantage held by Alp Arslān’s forces. The Seljuk soldiers, deeply grounded in their religious convictions, approached the battle with a strong sense of purpose and unwavering commitment. Their belief in the righteousness of their cause and their deep devotion to Islam played a critical role in maintaining morale and cohesion under pressure. Alp Arslān, fully attuned to the motivational power of faith, skillfully harnessed religious sentiment to inspire and mobilize his troops. By invoking spiritual themes and framing the battle within a sacred context, he transformed religious conviction into a powerful unifying force that helped offset his army’s material disadvantages. Thus, faith was not a peripheral factor but a central component in shaping the Seljuk army’s determination and ultimate success.

REFERENCES

- Akbaş, G. (2017). *Reşîdüddîn Fazlullah-ı Hemedânî'nin Câmî'u't-Tevârîh adlı eserinin Selçuklu tarihi açısından değerlendirilmesi* (Unpublished master's thesis). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Attaleiates, M. (2012). *The history* (A. Kaldellis & D. Krallis, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bilindir, S. (2017). Kitap tanıtımı: Mikhail Psellos'un *Khronographiası*. *TİNSAD: The Journal of Turk & Islam World Social Studies*, 4(10), 395–398.
- Cahen, C. (2010). *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı* (M. Daş, Çev., 4. basım). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Hillenbrand, C. (2015). *Malazgirt Muharebesi: Türklerin efsanesi, İslam'ın simgesi* (M. Morali, Trans.). İstanbul: Alfa.
- Ibn al-Athîr. (1987). *El-Kâmil fî't-Tārîkh* (A. Özaydın, Trans.). İstanbul: Bahar Yayınları.
- Ibn al-Qalânîsî. (1908). *Zeylû Tārîkh Dimashq* (H. F. Amedroz, Ed.). Leyden: Brill.
- Kekeç, S. (2021). 1071 Malazgirt Muhârebesi'ne ilişkin Yunanca ve Arapça kaynaklar. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 150–157.
- Louth, A. (2007). *The Greek East and Latin West: The Church AD 681–1071*. New York: St Vladimir's Seminary Press.
- Nicolle, D. (2013). *Manzikert 1071: The breaking of Byzantium*. Oxford, UK: Osprey Publishing.
- Ocak, A. (2012). Selçukluların seleflerine göre medeniyet tarihindeki yeri ve önemi. *History Studies*, 4, 264–278.

- Psellus, M. (1953). *The chronography of Michael Psellus* (E. R. A. Sewter, Trans.). London: Routledge and Kegan Paul.
- Rashīd al-Dīn Faḍlullāh. (2010). *Cāmi 'u't-Tawārīkh (The Seljuk State)* (E. Göksu & H. Güneş, Trans.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Sevim, A. (1971). *Malazgirt Meydan Savaşı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Schloemer, C. (2021). “That dreadful day”: The Battle of Manzikert. *The Saber and Scroll Journal*, 10(1), 91–110.
- Sümer, F., & Sevim, A. (1971). *İslam kaynaklarına göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve çevirileri)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Theotokis, G. (2024). *The campaign and Battle of Manzikert, 1071*. USA: ARC Humanities Press.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular ve İslâmiyet*. İstanbul: Turan Neşriyat.
- Vratimos, A. (2012). Was Michael Attaleiates present at the Battle of Mantzikert? *Byzantinische Zeitschrift*, 105(Suppl. 2), 829–840. <https://doi.org/10.1515/bz.2012.0033>
- Vryonis, S. (2018). Malazgirt Savaşı'nın tarihine dair kişisel bir değerlendirme (P. Kaya, Trans.). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 33(1), 283–298.

ÇAĞATAY HANLIĞI'NDA ESARET VE ESİRLERİN İSTİHDAMI¹

Fatih ORTA²

1. GİRİŞ

Çağatay Hanlığı, Büyük Moğol Hanlığı'nın varisi olarak Türkistan topraklarından yükselmiştir. Bu devlet, doğu ile batı arasında seyreden ticarete bir köprü işlevi görmüştür. Tabii ki bunda İpek Yolu'nun önemli bir payı bulunmaktadır. Semerkand, Buhara, Kaşgar gibi şehirleri, İpek Yolu'nun ana duraklarıdır. Buralarda cereyan eden ticari faaliyetler, Çağatay Hanlığı için oldukça önemlidir. Çağatay Hanlığı'nın sosyal ve ekonomik hayatında önemli yeri bulunan esirler ve kölelerin buralardaki pazarlarda satışının gerçekleştiği bilinmektedir. Esasen esirler ve kölelerin Moğollarca kullanımı Cengiz Han zamanına tesadüf eden fetihlerle olmuştur. Daha öncesinde bu derece yoğun bir şekilde esirlerden faydalanılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada Çağatay Hanlığı'nda esirlerin ve kölelerin kaynağının ne olduğu ve hangi işlerde nasıl istihdam edildiği üzerinde durulacaktır.

2. ÇAĞATAY HANLIĞI'NDA ESİRLERİN KAYNAĞI

Çağatay ekonomisinin en başta gelen gelir kalemlerinden birisi de yağma akınlarıdır. Yağma akınları, bozkırda oldukça

¹ Bu çalışma yazarın *Çağatay Hanlığı'nın İktisadi Tarihi* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., Bağımsız Araştırmacı, fatihortaa@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1292-5249.

ciddiye alınan bir faaliyettir. Akıncılık konargöçerliğin tabii şartlarından birisi olup bozkır ahalisini kuvvetli bir teşkilat sahibi kılmıştır (Kurat, 2015: 107). Yağma akınları, bozkırı hayat sahası olarak gören Türk ve Moğol toplumları için oldukça önemli bir faaliyettir. Bunlar çoğu zaman ekonomik ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılabildiği gibi Çağatay hanları emri altındaki Moğol komutanları üzerindeki konumlarını devam ettirebilmek adına da yağma akınları tertip ederlerdi.

Çağataylılar, yaptıkları yağma akınlarının büyük bir kısmını Hindistan üzerine gerçekleştirmişlerdir. Hanlık, diğer Moğol uluslarından neşet eden devletler tarafından çevrelenmişti. Altın Orda, İlhanlılar, Yuan hanedanı, Çağataylıların Rusya, İran ve Çin taraflarına ilerlemesine mani olmuştur. Bundan dolayı Çağatay Hanlığı, yönünü Güneydoğu Asya'ya çevirmek zorunda kalmıştır. Hindistan ve çevresi, hem siyasi istikrarsızlıklarıyla hem de zengin bir coğrafya olması hasebiyle Çağataylıların ilgisini çekmiştir.

Çağataylılar, köle nüfusa büyük ihtiyaç duyan Hindistan'a akınlar yaparak buradaki köleleri ele geçirirdi. Mesela, Çağatay hanı Duva, 1295'te İran'ın doğusuna yaptığı seferde takriben 200.000 kişiyi köle olarak aldı (Biran, 2021: 84). Son dönem Çağatay hükümdarlarından Tarmaşirin Han'ın da Hindistan'a tertip ettiği sefer de oldukça dikkat çekicidir. Duva Han'ın oğlu Tarmaşirin Han'ın bu seferinde çok sayıda köle ve değerli eşya ele geçirdiği bilinmektedir. Uluğ Bey, Tarmaşirin Han'ın seferini anlatırken onun gittiği yerlerin her şeyini aldığını dile getirmektedir (Mirza Ulugbek, 1994: 317). Bir akında yahut baskında ne kadar çok köle ele geçirilirse başarı derecesi o kadar yüksektir.

Kemaleddin Abdürrezzak Semerkandî ve Ziyaeddin Bereni gibi devrin kaynakları Çağataylıların Hindistan'daki

yağmalarından etraflıca bahsetmiştir. Çağataylıların Muhammed Tuğluk'un ölümünü müteakip Tarmaşirin Han'ın damadı Nevruz Küregen önderliğindeki bir Çağatay ordusu, Hindistan'da yağma yapmış, kadınları, hizmetçileri, atları, develeri, askeri teçhizatları ve hazineyi ele geçirmiştir. Fakat Çağataylıların Hindistan'daki bu varlığı uzun süreli olmamıştır. Firuz Şah'ın ordusu Çağataylıları Hindistan'dan çıkarmaya muvaffak olmuştur (Kemaleddin Abdürrezak Semerkandî, 1372: 272; Ziyaeddin Bereni, 1862: 534-536). Fakat Nevruz Küregen'in bu seferi, planlı ve organize olmaktan uzaktır. Hindistan'a Çağataylılardan sonra sefer düzenleyen bir sonraki bozkırlı Emir Timur olmuştur. Emir Timur, Delhi'ye kadar ilerledikten sonra geri dönmüştür (Aka, 2010; Alan, 2015).

3. ÇAĞATAY HANLIĞI'NDA ESİRLERİN İSTİHDAMI

Çağataylılar, Hindistan seferlerinden çeşitli emtialar ile birlikte çok sayıda köle de ele geçirmişlerdir. Hindistan, Çağatay Hanlığı için bir nevi köle kaynağı vazifesi görmüştür. Hindistan'dan Çağatay ülkesine getirilen köleler, farklı milletlerden kölelerle birlikte tarlalarda çalıştırılmışlardır. 1333 tarihli bir vakıf belgesi bu konuda bize kaynaklık etmektedir (Biran, 2007: 34). Kölelik bu coğrafyada eski çağlardan beri var olmuş olup ancak baskınlarda ele geçirilen kölelerin sınırlı sayıda istihdam edildiği görülmektedir (Golden, 2015: 32). Çeşitli şekillerde farklı bölgelerden getirilen köleler ev işlerinden ziyade tarla gibi üretim işlerinde çalıştırılırdı. Almalık, Kaşgar, Nahşeb, Buhara, Andican gibi şehirlerin toprağı tarıma uygundur olduğu için buralarda yoğun ölçüde tarım yapılmaktadır (Mahmud ibn Vali, 1977: 17, 20, 79). Dolayısıyla kölelerin buralardaki tarlalarda çalıştırıldıklarını düşünmek mümkündür. Her ne kadar Moğolların

imparatorluktan önceki dönemlerinden kölelik önemli bir unsur değilse de daha sonra ticaretteki etkisinin fark edilmesiyle önem kazanmaktadır. Çağatay Hanlığı'nda kölelerin bir diğer fonksiyonu da diplomatik temaslarda bir hediyeleşme unsuru olmasıdır. Barak Han, tarafların Horasan üzerindeki haklarını tespit etmek üzere İlhan Abaka'ya elçilik heyeti gönderdiği ve çeşitli hediyelerle birlikte köleler de takdim ettiği bilinmektedir (Altuğ Kaya, 2024: 63). 1332 yılında Cenkşi, daha tahta çıkmazdan evvel, Büyük Han'a 170 Rus esiri hediye etti (Vernadskiy, 2007: 115).

Moğolların, insanları, imparatorluk ailesi arasında dağıtılacak ve imparatorluğun ihtiyaçlarını karşılayacak bir kaynak olarak görmeleri, köleliğin önem kazanmasındaki esas nedeni teşkil etmektedir (Biran, 2021: 76). Moğollarda en öne çıkan köle kaynağı savaş esirleridir. Ayrıca komşularla ve kendileriyle olan çatışmaları da köle kaynağı sağlamaktaydı (Biran, 2021: 83). Çağatay prensi Yasavur'un isyanını bastıran Kebek'in onun eşlerini ve evlatlarını esir aldığı ve ordasını yağmalayarak büyük bir ganimet ele geçirdiği bilinmektedir (Seyf b. Muhammed b. Yakub el-Herevî, 1362: 640; Kemaleddin Abdürrezak Semerkandî, 1372: 84)

Moğol çağından önce, Moğolistan'ın ve Türkistan'ın konargöçerlerinden savaş tutsakları olanlar Çin'e satılıyordu. Çin, bunlardan genellikle at çobanı, seyis ve at arabalarına uşak olarak faydalanmaktaydı (Schafer, 2020: 79-82). Fakat Moğollarla beraber böyle bir ticaretin varlığı hakkında net bir şey söylemek pek mümkün görünmemektedir. Zira, Moğollar Kubilay Kağan zamanıyla beraber Çin'i de idare etmeye başladılar. Moğol hakimiyetindeki Çin'de bozkır kökenli Moğolların ve Türklerin üst düzey devlet vazifelerinde kendilerine yer buldukları vakidir.

Çağatay Hanlığı'nın köle kaynakları savaşlar ve yağma akınlarıdır. Çağataylıların İran, Afganistan ve Hindistan'a icra ettikleri yağma akınlarının hedeflerinden birisi de köle elde etmektir. Köleler Hindistan'da askeri ve ekonomik hayatın önemli bir unsurudur. Onlar orduda istihdam edildiği gibi tarlalarda ve güç gerektiren benzeri işlerde istihdam edilirdi. Ayrıca kölelerin, vakıflar gibi topluma hizmet eden kurumlarda da çalıştırıldıkları görülmektedir. Mesela 1326'da Buhara'da kurulan bir vakfın vakfiyesinde burada on sekiz kölenin istihdam edildiği kayıtlıdır (Çehoviç, 1965: 33). Diğer taraftan Hanlık'ta kadın kölelerin yani cariyelerin mevcudiyeti bilinmektedir. Her ne kadar bunları kimlikleri konusunda kesin bir yargıda bulunmak mümkün olmasa da varlıkları bilinmektedir. *Şuab-ı Pençgane* ve *Muizz'ül-Ensab* adlı eserlerde Çağatay Han'ın iki karısının, Yesülün Hatun ve Tukan Hatun'un³ adları zikredildikten sonra onun pek çok karısı olduğundan bahsedilir fakat isimlerinden bahsedilmez (Raşid ad-Din, 2019: s. 91; Mu'izz al-Ansab, 2006: 47). İsmi zikredilmeyenlerin Çağatay Han'ın cariyeleri olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Keza Doğu Çağatay Hanlığı hükümdarı Tuğluk Temür Han'ın annesi Mengley Hatun, İsen Buka Han'ın ordasında yaşayan bir cariyeydi (Ebülğazi Bahadır Han, 2020: 119). Bu misallerden yola çıkarsak, Çağatay Hanlığı'nda cariyelerin mevcudiyetini göstermektedir.

Çağatay Hanlığı'nda muhtelif vesilelerle ele geçirilen köleler devletin ve toplumun ihtiyaç hissettiği alanlarda çalıştırıldığı gibi ticari bir meta olarak da değerlendirildiler. Bu dönemde Türkistan'da köle pazarlarının aktif olduğu bir yerdir. Ele geçirilen köleler, muhtelif coğrafyadan getirilen diğer kölelerle beraber köle pazarlarında satılmaktaydı. Mahmud ibn Veli, Hoten, Kaşgar ve Nahşeb şehirlerindeki köle ticaretine

³ Benâkitî, bu hatunun adını Türkan/Terken olarak vermektedir (Bekâkitî, 1348: 294).

dikkat çekmektedir (Mahmud ibn Vali, 1977: 39, 72, 80). Buhara, Moğollar devrinde ve hatta sonrasında köle ticareti ile de karşımıza çıkmaktadır. Doğu-batı ekseninde seyreden ticaretin ana duraklarından birisi olması hasebiyle Buhara'da köle ticareti oldukça canlıydı. Bu dönemde Buhara, Türkistan'da köle ticaretinin yoğunlaştığı şehirlerin başında gelmektedir. Buhara'daki köle ticareti, sonraki yıllarda da devam etmiş ve özellikle 16. asırdan sonra büyük bir artış yaşamıştır (Doğan ve Erdoğan, 2017: 120). Diğer taraftan Köle ticareti ve kölelik kurumu, Moğol çağından sonra da devam etmiş ve Türkistan tarihinin kayda değer bir yönünü oluşturmuştur Köleler, Türkistan hanlıklarının siyasi, sosyal ve ekonomik tarihlerinin hemen hemen her aşamasında yer almıştır (Karakulak, 2020).

4. SONUÇ

Cengiz Han'ın kurduğu Büyük Moğol Hanlığı'nın varisi olan hanlıklardan birisi olan Çağatay Hanlığı, doğu-batı ekseninde seyreden ticarete bir köprü vazifesi görmüştür. Söz konusu bu ticaretin önemli unsurlarından birisi de esirler ve kölelerdir. Esasen bozkırda kölelik kurumu çok yaygın değildir. Çağataylıların Hindistan seferlerinden elde edilen esirler ve köleler, Çağatay ülkesinde çeşitli alanlarda ve işlerde istihdam edilmişlerdir. Fakat savaş esirlerinin bir kısmından köle olarak da faydalanılmıştır. Yağma akınlarında ele geçirilen esirlerin ve ticaret sayesinde elde edilen kölelerin akıbeti, Moğol idarecilerin ellerine bırakılmıştır. Bunlardan kimisi tarlalarda kimisi madenlerde kimisi de hanların ordalarında çalıştırılmıştır. Diğer Moğol uluslarını da dikkate alarak Moğol Çağı'nda esirlik kurumunun daha kapsamlı bir analizi yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aka, İ. (2010), *Timurlular Devleti Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Alan, H. (2015). *Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurlular*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Altuğ Kaya, K. (2024), *Çağatay Hanlığı'nda Devlet Teşkilatı*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum.
- Benâkitî. (1348), *Tarih-i Benatîkî*, Nşr. C. Şiar, Tahran: Çaphane-i Daverpenah.
- Biran, M. (2007), Rulers and City Life in Mongol Central Asia (1220-1370), Ed. D. D. Guédy içinde, *Turko-Mongol Rulers, Cities and City Life* (s. 257-283), Le-iden-Boston: Brill.
- Biran, M. (2021), Forced Migrations and Slavery in the Mongol Empire, Ed. C. Perry vd. içinde, *The Cambridge History of Slave II* (s. 76-99) Cambridge: Cambridge University Press.
- Çehoviç, O. D. (1965), *Buharskiye Dokumenti XIV v.*, Taşkent: Akademiya Nauk Uzbekskoy SSR.
- Doğan, O., Erdoğan, A., (2017), *Batı Türkistan Hanlıkları*, Ankara: Berikan Yayınevi, Ankara.
- Durak, N. (2022), Delhi Türk Sultanlığı'nda Ekonomi ve Ticaret, Ed. T. Karaimamoğlu içinde, *Orta Çağ'da Ticaret* (s. 141-161) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Ebülgazi Bahadır Han. (2020), *Şecere-i Türk*, Haz. A. Acaloğlu, İstanbul: Selenge Yayınları.
- George V. (2007), *Moğollar ve Ruslar*, Çev. E. B. Özbilen, İstanbul: Selenge Yayınları.

- Golden, P. B. (2015), *Dünya Tarihinde Orta Asya*, Çev. Y. K. Taştan, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Karakulak, M. (2020), *Türkistan'da Efendiler ve Köleler*, İstanbul: Kronik Kitap.
- Kemaleddin Abdürrezzak Semerkandî. (1372), *Matla-ı Sadeyn ve Mecma-ı Bahreyn I*, Nşr. A. Nevai, Tahran: Müessesesi-i Mütalaat ve Tahkikat-ı Ferhengi.
- Kurat, A. N. (2015). Göçebelilik, Haz. N. Yazılıtaş ve A. Vurgun içinde, *Makaleler I*, (s. 107-116) Ankara: TTK.
- Kütük, A. (2019), *Buhara*, İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Mahmud ibn Vali. (1977), *More Tayn Otnositelno Doblestey Blagorodnih*, Taşkent: İzdatelstvo Fan Uzbekskey SSR.
- Mirza Ulugbek. (1994), *Tort Ulus Tarihi*, Taşkent: Çolpan Neşriyeti.
- Mu'izz al-Ansab*. (2006), Haz. Ş. H. Vahidova, Almatı: Dayk Press.
- Raşid ad-Din. (2019), *Şuab- Pancgana*, Ed. İ. Mirgaliyev, Kazan: İnstitut İstorii İm. Ş. Mercani.
- Schafer, E. H. (2020), *Semerkand'ın Altın Şeftalileri*, Çev. S. Acar, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Seyf b. Muhammed b. Yakub el-Herevî (1362), *Tarihname-i Herat*, Nşr. M. Z. es-Sadıkî, Tahran: Kitabfuruşi Hayyam.
- Ziyaeddin Bereni. (1862), *Tarih-i Firuz Şahi*, Nşr. S. A. Han, Kalküta.

AKADEMİK PERSPEKTİFTEN

ORTA ÇAĞ TARİHİ

yaz
yayınları

YAZ Yayınları

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3

İscehisar / AFYONKARAHİSAR

Tel : (0 531) 880 92 99

yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com